

VÝSLEDKY, PROBLÉMY A PERSPEKTIVY POLSKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ

Dr. hab. Jadwiga Podlaska

Prof. Dr. hab. Ryszard Kolpak

Katedra pěstování plodin, Hlavní vysoká škola vesnického
hospodaření (SGGW), Varšava, Polsko

Systémy zemědělství

Zemědělství v Polsku se vyznačuje velkou rozdrobeností, menší produktivitou a rozhodně nižší spotřebou průmyslových výrobních prostředků ve srovnání se západoevropským zemědělstvím.

V současné době fungují v Polsku tři systémy zemědělství:

1. Konvenční zemědělství, realizující maximalizaci zisku pomocí velké spotřeby průmyslových výrobních prostředků. Má dnes klesající význam. Rychlý růst cen průmyslových prostředků zemědělské výroby ve srovnání s cenami výkupu zemědělských výrobků přispěl ke snížení výnosů hospodářství. V roce 1993 minerální hnojiva a pesticidy podražily cca o 34 %, paliva o 48 %, z toho nafta pro traktory o 35 %. V letošním roce ceny nadále vzrůstají.

2. Integrované zemědělství má největší rozvojové šance. V západní Evropě je tento systém usměrněn na značné omezení spotřeby průmyslových výrobních prostředků při nepatrném poklesu produktivity. V Polsku je však tento systém usměrněn na získání velké efektivity výrobních prostředků, používaných v přiměřeném množství - na technologii racionálního využívání výrobních prostředků.

3. Ekologické zemědělství se rozvíjí. Stoupá počet hospodářství, vyrábějících "zdravou výživu". V současné době je registrováno 250 hospodářství, vyrábějících na 2.000 ha potravinářské výrobky ekologickou metodou. V Polsku bylo v roce 1989 registrováno Sdružení výrobců potravin ekologickými metodami - EKOLAND, které je členem Mezinárodní federace ekologického zemědělství. Faktorem, omezujícím spotřebu potravin vyrobených ekologickými metodami, jsou vyšší ceny (o 10 - 30 %). Toto je v polských podmínkách zvláště důležité, neboť zde náklady na potraviny překračují 50 % příjmů rodin.

Hodnocení aktuální situace v zemědělství

V roce 1994 podruhé v současné pětiletce (předtím v roce 1992) došlo k hlubokému poklesu rostlinné výroby v důsledku dlouhotrvajícího sucha. Sucho mělo vliv na současné i předpokládané podmínky fungování zemědělství. Týká se to zejména příjmové sféry zemědělců, poptávky po potravinách a finanční podpory zemědělství.

Kladný význam pro zemědělství mělo v roce 1994:

- zavedení nižších úroků z úvěrů na obnovení výroby v zemědělských hospodářstvích než v předcházejících letech (úroková míra činí 10 %, zatímco v roce 1993 24,5 %). Zahájilo to proces nákupů základních výrobních prostředků zemědělci, zejména minerálních hnojiv. Zájem o poskytnutí úvěrů byl velký;
- ustanovení Agentury pro restrukturalizaci a modernizaci zemědělství, která zahájila podporování investic v zemědělství úvěry s nižšími úroky (20 %), v zemědělském a potravinářském zpracování a ve službách pro zemědělství;
- zavedení vyrovnávacího poplatku na dovoz některých zemědělských a potravinářských výrobků. Zvláště velký význam mělo zahrnutí ochrany výroby drůbežího masa a mouky při zvýšené nabídce obilí v hospodářském roce 1993/94;
- rozšíření intervenční činnosti státu na trhu zemědělských výrobků. Agentura pro zemědělský trh provádí intervenční nákupy při nabídce vyšší než poptávka a nabízí na trh ze zásob nebo importu takové množství výrobků ve vhodné době, aby ceny zemědělských výrobků nepodléhaly přílišnému kolísání;
- pokus o řízení zemědělského trhu zavedením, počínaje od roku 1993, minimálních cen obilovin a mléka a intervenčních cen, které jsou o 20 % vyšší než ceny minimální. Zavedení minimál@PA
ních cen se dožadovali zemědělci, kteří se domnívali, že budou zárukou rentability výroby;
- zavedení kvantitativních kontingentů, omezujících dovoz dusíkatých hnojiv, levnějších než na domácím trhu;
- vzrůst poptávky po prostředcích proti plevelům a jejich efektivitě a jejich náležitý prodej prostřednictvím sítě velkoobchodů;
- registrování řady nových hodnotných odrůd různých druhů rostlin, které v nejbližší době podpoří výrobu;
- vzrůst počtu služeb pro zemědělství, zejména dopravních služeb. Služeb využívalo každé desáté zemědělské hospodářství;
- vzrůst zájmu zemědělců o zakoupení půdy od státu a především o její pronájem. V současné době činí průměrná nájemná plocha u individuálních zemědělců 6,6 ha, u právnických osob (společnosti) 700 ha. Již několik let vzrůstá plocha pronajímané půdy. Pronájmy půdy mezi zemědělci činí průměrně 2,7 ha. Nájemné je nízké, zahrnuje daň a 5 - 10 q brambor nebo 1 - 2 q pšenice na 1 ha. Předpokládá se, že v Polsku pronájem orné půdy, ale i celých zemědělských podniků se bude rozšiřovat, obdobně jako na západě. Stoupá efektivita hospodaření. Zvětšuje se

plocha soukromého hospodaření, které v současné době činí 7,1 ha, a zmenšuje se podíl zaměstnaných v zemědělství - v současnosti 25,2 %;

- vzrůstá počet hospodářství přejímaných nástupci, zejména u hospodářství o výměře nad 10 ha. Jejich struktura je v současnosti následující: 1 - 2 ha 18 %, 2 - 5 ha 33 %, 5 - 10 ha 31 %, nad 10 ha 18 %;

- je pokračováno v hospodářském oživení, zahájeném v roce 1992, dochází k pomalému zlepšování situace v zemědělství a potravinářském hospodářství, klesá tempo inflace.

Nepříznivý vliv na zemědělství mělo v roce 1994:

- zmenšení příjmů zemědělců vzhledem k poklesu výroby, který není zcela rekompenzován vzrůstem cen výkupu. Ceny produktů prodávaných zemědělci vzrostly o 33 %, ale ceny placené zemědělci o 39 %;

- pokles poptávky po řadě zemědělských produktů vzhledem k relativně vysokému vzrůstu maloobchodních cen, vyšší než bylo očekáváno;

- prohloubení pasivního salda v zahraničním obchodu zemědělsko- potravinářským zbožím (nepostačující nabídka a pokles obchodní rentability vzhledem k vysokým cenám);

- nutnost nasměrování dodatečných finančních prostředků na preferenční úvěry na obnovu zemědělské půdy. Prostředky na příplatky na úrokování těchto úvěrů zmenšují fond, určený na zemědělství a fond, týkající se zemědělských investic;

- ekonomické potíže značné části podniků potravinářského průmyslu měly za následek omezení výkupu sezónních zemědělských produktů, snižování nákupních cen a opoždění výplat za dodané produkty;

- nízká spotřeba minerálních hnojiv. Ta v roce 1993 činila 65,8 kg NPK/ha zemědělské půdy a v roce 1994 se zvýšila na 75 kg/ ha, mimo preferenčních úvěrů. Prudký vzrůst cen zejména dusíkatých hnojiv způsobil, že na 1 kg N hnojiv bylo třeba vynaložit 3,2 kg pšenice, na 1 kg fosforečných hnojiv 3,5 kg pšenice nebo 4,7 kg žita. Poklesla rentabilita používání hnojiv;

- nepříznivá struktura spotřeby hnojiv. Všichni zemědělci při nízké úrovni dávek preferovali dusíkatá hnojiva, která mají největší vliv na vysokou sklizeň;

- předpokládá se, že v roce 1994/95 budou největším problémem nízké příjmy v zemědělství, které omezí rozvojové možnosti mnoha hospodářství.

Situace v rostlinné výrobě

Obilí: V roce 1994 činila produkce obilí cca 22 mil. tun, tzn. o 6 % méně než v roce 1993.

Citelné sucho snížilo zejména sklizeň jařin - o 10 % (do 2,4 t/ha), zatímco u ozimů pouze o 3,2 % (do 2,35 t/ha). Produkce pšenice byla nižší o 7 %, žita o 2,5 %, ječmene o 5 %, ovsa a kukuřice o 10 %. V souvislosti s tím se plánuje v roce 1995 import v množství 400 tis. tun

vysokogluteninové pšenice na výrobu těstovin a tvrdé pšenice za účelem zlepšení kvality domácí mouky a 450 tis. tun obilí na krmivo, zejména kukuřice a ječmene.

Celková plocha pěstování obilí činila cca 8,5 mil. ha, tzn. 63 % v struktuře osevů. Obilím bylo nahrazeno snížení ploch brambor, řepky a krmných plodin. Do roku 1993 postupně vzrůstal podíl intenzivního pěstování obilí (pšenice, ječmen, tritikale). V roce 1994 byl zaznamenán pokles pěstování pšenice a tritikale. Narostla výměra žita, ovsa a obilních směsek, čili plodin vyžadujících nižší náklady.

Brambory: Sklizeň brambor je nižší o téměř 40 % ve srovnání s rokem 1993 a činí 22 mil. tun. Rozhodl o tom o 36 % nižší výnos a pokles výměry o 61 tis. ha, tzn. na 1,7 mil. ha. Proto bude zanecháno zpracování brambor na líh a stoupne zpracování pro potravinářské účely. Nezmění se ve větší míře spotřeba (143 kg na obyvatele) a zpracování na škrob. Na krmivo pro prasata bude určeno cca 85 % produkce brambor v souvislosti s rekordním vzrůstem stavů (v jiných letech cca 75 %).

Vysoké náklady na pěstování brambor při nízkých výnosech způsobily, že brambory se staly nejdražším energetickým krmivem. Proto se předpokládá, že budou v případě výkrmu zvířat zastoupeny obilím.

Export brambor činil v sezóně 1993/94 sotva 320 tis. tun (0,9 % sklizně). Vzrůstá však import bramborové sadby vzhledem na její nepostačující množství. Zvyšuje se rovněž počet zahraničních odrůd, přihlášených do státních odrůdových zkoušek. V roce 1994 počet zahraničních odrůd přihlášených k výzkumu byl vyšší než počet odrůd domácích.

Cukrová řepa: V letech 1993/94 bylo cukrovkou oseto cca 400 tis. ha (3 % orné půdy). Výnos v průběhu posledních tří pětiletok se udržuje přibližně na stejné úrovni, 330 - 340 q/ha. V poslední pětiletce se projevila výjimečně velká proměnlivost výše výnosu, od 290 do 390 q/ha. V roce 1993 průměrný výnos činil 388 q/ha a byl nejvyšší v dějinách polského cukrovarnictví. Bylo vyrobeno cca 400 mil. tun cukru, tzn. o cca 500 tis. tun více než činí poptávka domácího trhu. V letošním roce se předpokládá produkce cukru na úrovni 1,6 mil. tun, což zajistí stabilizaci nabídky a ceny cukru. Přebytek nabídky cukru nad poptávkou blokuje vzrůst tržních a odbytových cen a neuhradí náklady na výrobu cukru.

V roce 1994 Sejm schválil zákon, týkající se regulace trhu cukru a majetkových změn v cukrovarnickém průmyslu. Bude limitována celoroční domácí výroba cukru na částku A a B. Částka A je maximální množství cukru určené pro domácí potřebu, částka B je určena na export s použitím doplatků. Produkce nad stanovené částky A a B bude prováděna na riziko producenta a může být určena výhradně na export bez doplatků (vývozních subvencí), podporujících export. Producenti mohou prodávat práva na přiznávané limity nebo jejich části. Při prodeji na domácím

trhu cukru, pokud překročí limit v částce A, jsou povinni nést sankční poplatky ve výši 100 % hodnoty prodaného cukru, přesahujícího limit.

V oblasti organizace cukrovarnického průmyslu zákon předpokládá změnu počtu cukrovarů; vznikly čtyři akciové společnosti, v nichž jediným vlastníkem je Státní pokladna. V roce 1994 bylo 78 cukrovarů, z nichž je 6 soukromých (výrobně-pěstitelské společnosti), 4 akciové společnosti Státní pokladny, 3 cukrovary s 51 % účastí britského kapitálu a 65 státních cukrovarů. Zákon rovněž předpokládá stanovení minimální odbytové ceny cukru. Při ceně nižší budou producenti platit pokuty ve výši 100 % hodnoty prodaného cukru. Pozornost zaslouží rovněž fakt, že na trhu osiv, zejména právě cukrové řepy, se podstatně zvyšuje konkurence mezi domácími a západoevropskými firmami. V roce 1994 bylo oseto zahraničními osivy 30 % výměry cukrovky.

Řepka: Od roku 1990 je zaznamenáván pokles ploch a sklizní. Výměra v roce 1994 byla o 3,4 % nižší než v roce 1993 a činila 336,6 tis. ha. Ve srovnání s průměrem z let 1986 - 1990 je to o 33 % méně. Přispěly k tomu majetkové změny hospodářství státního sektoru, v němž pěstování řepky převládalo. Mnoho z nich vůbec zanechalo výrobní činnosti. Vznikl problém s úhory. Snížila se také spotřeba prostředků na podporu produkce, která byla určena plodinám, vykazujícím vyšší rentabilitu pěstování - mezi jiným i pro ozimou pšenici. V roce 1993 byl zemědělský výnos získaný z 1 ha pšenice 2,5 krát vyšší než z 1 ha řepky. V roce 1994 byly o 60 % zvýšeny ceny ve výkupu semen řepky, což zlepšilo rentabilitu této plodiny. Zvýšil se zájem o výsevy pro rok 1995, rovněž i s ohledem na širší přístup k nízkoprocentním úvěrům na zakoupení pesticidů a PHM. Kromě toho tukové závody poskytují zemědělcům pomoc (částečně poskytují úvěr na zakoupení výrobních prostředků) a chtějí koncentraci pěstování alespoň na 3 - 4 ha za účelem podepsání mnohaleté smlouvy s výrobcí.

Poznámka: **Literatura u autorů.**